Journal of Sustainable City

Online ISSN: 2476-6151

Journal Homepage: www.jscity.ir

Investigating Citizens' Perception of Urban Responsive Environments and Its Role in Place Attachment: A case study of Izeh City Neighborhoods

Vahid Sarafraz [1], Ehsan Keyshams Ardouti [2], Danial Salahshoor [3]

1. (Corresponding Author) *Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundi Shapur University, Dezful, Iran*
Email: v.sarafraz@jsu.ac.ir
2. *Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundi Shapur University, Dezful, Iran*
Email: ehsankeyshamsardouti@jsu.ac.ir
3. *Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Jundi Shapur University, Dezful, Iran*
Email: danisalahshoor@jsu.ac.ir

ARTICLEINFO

Article type:
Research Paper

Article History:
Received:
14 June 2026
Received in revised form:
5 September 2026
Accepted:
4 October 2026
Available online:
7 November 2026

Keywords:
Place Attachment,
Responsive Urban Environment,
Urban Neighborhoods,
Social Participation,
Identity.

ABSTRACT

This research aims to analyze citizens' perception of responsive urban environments and investigate its impact on place attachment within the fifteen neighborhoods of Izeh. The study is applied in purpose, employs a descriptive-analytical in methodology, and data accumulated through fieldwork. The validity of the questionnaire was confirmed through face and content validity, and its reliability reported as acceptable with a Cronbach's alpha coefficient of 0.77. The statistical population consisted of 400 individuals selected via simple random sampling. Data analysis was conducted using Structural Equation Modeling (SEM) and path analysis. Results indicated a positive and significant relationship between the physical and spatial quality of the urban environment, security, life satisfaction, social participation, and responsibility with the sense of place attachment. The variables of security and life satisfaction (β=0.337, t=6.918) social participation (β=0.285, t=6.208) played the most significant roles in bolstering place attachment. Urban physical and spatial quality had a significant impact with a coefficient of 0.202, while urban design and aesthetics did not have a substantial direct impact on place attachment (P=0.055). Significant differences were also observed between the perspectives of men and women in evaluating the dimensions of the urban environment. Model fit indices confirmed the validity and adequacy of the model. This research underscores the importance of physical, social, and psychological dimensions of the urban environment in strengthening the sense of place attachment and provides suggestions for enhancing the quality of responsive urban environments.

Citation: Sarafraz, V., Keyshams Ardouti, E., & Salahshoor, D. (2026). Investigating Citizens' Perception of Urban Responsive Environments and Its Role in Place Attachment: A case study of Izeh City Neighborhoods. *Journal of Sustainable City*, 9 (3), 129-145.
http://doi.org/10.22034/jsc.2026.546173.1876

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association

Extended Abstract

Introduction

The rapid migration of populations from rural regions to urban centers has dramatically intensified the concentration of inhabitants in cities, making urbanization one of the most influential and defining trends of the twenty-first century, and has had far-reaching consequences for the physical, social, and economic structures of urban environments (Keyshams Arduti & Mavedat, 2025). Forecasts indicate that by 2050 nearly 70 percent of the world's population will be living in urban areas, a shift that underscores the escalating pressures that will be placed on infrastructure, public services, and urban management systems in the coming decades (Jalili et al., 2013). While this dynamism creates significant economic opportunities, it simultaneously introduces a wide range of challenges—including traffic congestion, air pollution, energy shortages, and the deterioration of infrastructure—all of which have considerable physical and psychological impacts on urban residents and highlight the necessity of planning approaches grounded in a deep understanding of human–environment relationships.

The spatial structure and organization of urban elements directly influence social interactions, social capital, and residents' sense of attachment; cities that provide mixed land uses, high permeability, and adequate accessibility to foster stronger social engagement and higher levels of satisfaction among inhabitants (Gershenson et al., 2021). There is also a meaningful relationship between spatial legibility, environmental security, and place attachment, as improvements in the physical qualities of urban areas can significantly strengthen collective trust. Historically, before the Industrial Revolution, urban design was grounded in human scale and walkability, which fostered physical cohesion and strengthened social interactions.

In many Iranian cities, particularly medium-sized ones, this shift has produced incoherent spaces lacking visual unity (Bemanian et al., 2019). Within this context, place attachment emerges as a key factor influencing cultural cohesion and social sustainability (Habib et al., 2021), as the absence of such attachment weakens the aesthetic experience of the environment (Woldebigi et al., 2015).

Despite these findings, limited research has simultaneously addressed the relationship between perceived environmental responsiveness and place attachment in medium-sized cities like Izeh, where infrastructural weaknesses and reduced spatial legibility present major challenges. The novelty of the study lies in integrating Bentley's framework with citizens' perceptual evaluations to offer an applicable model for enhancing neighborhood livability in Izeh, leading to the central research question: How does citizens' perception of the responsiveness of urban environments impact their level of place attachment across the different neighborhoods of Izeh?

Methodology

This applied–developmental study employed a descriptive–analytical approach, and data collected through field surveys using a structured questionnaire. The face and content validity of the instrument were confirmed by experts in the realm of urban geography and urban design, while its reliability, assessed through Cronbach's alpha, was acceptable at 0.77. The statistical population encompassed all residents of the fifteen neighborhoods of Izeh, totaling 198,871 individuals. Based on the Cochran formula, a sample size of 384 was calculated and increased to 400 to enhance accuracy; sampling was conducted using a simple random method.

Data analysis relied on Structural Equation Modeling, path analysis, and complementary descriptive and inferential statistics. Indicators utilized to evaluate responsive environments were derived from Bentley et al.'s model, encompassing permeability, variety, legibility, flexibility, visual appropriateness, sensory richness, and personalization (sense of belonging). The study area, Izeh County in northeastern Khuzestan Province, covers 3,884 square kilometers and comprises the Central and Susan districts. Its capital, Izeh city, is

located at 49°52′ E and 31°50′ N, at an elevation of 840 meters and surrounded by the Gazhgard, Sefid, Ganjanak, and Tanush mountain ranges. With a 2016 population of 198,871 and a predominantly Bakhtiari demographic, the city is known as a major tourism center due to its historical and natural attractions.

Results and Discussion

Hypothesis 1: There is a significant difference based on gender between the research variables in the fifteen neighborhoods of Izeh city.

The results of the independent samples t-test indicate substantial gender differences across all research variables in the fifteen neighborhoods of Izeh. Women reported higher mean scores in "Urban Physical and Spatial Quality" (3.32 vs. 3.04; Sig = 0.001) and "Urban Design and Aesthetic Quality" (3.52 vs. 3.19; Sig = 0.000), indicating greater sensitivity and satisfaction toward spatial and aesthetic aspects of the environment. In contrast, men scored higher on "Place Attachment" (3.38 vs. 3.13; Sig = 0.001), "Social Participation and Responsibility" (3.32 vs. 3.11; Sig = 0.008), and "Security and Life Satisfaction" (3.35 vs. 3.20), reflecting stronger social engagement and perceived security.

Table 1. Samples t-Test of Research Variables by Gender

Variable	Equality of Variances	t-test for Equality of Means		95% Confidence Interval					Mean	
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Lower Bound	Upper Bound	Female	Male
Urban Physical and Spatial Quality	Equal variances assumed	0.52	0.472	6.084	309	0	0.19136	0.3743	3.32	3.04
	Equal variances not assumed		6.078	165.289	0	0.19124	0.37442			
Sense of Belonging and Place Attachment	Equal variances assumed	4.529	0.034	-4.806	310	0	-0.35612	-0.14924	3.13	3.38
	Equal variances not assumed		-4.678	254.752	0	-0.35905	-0.14632			
Participation and Social Responsibility	Equal variances assumed	38.016	0	-2.664	313	0.008	-0.35829	-0.05389	3.11	3.32
	Equal variances not assumed		-2.52	215.732	0.012	-0.36729	-0.04489			
Security and Life Satisfaction	Equal variances assumed	2.776	0.097	-2.592	313	0.01	-0.26257	-0.03597	3.2	3.35
	Equal variances not assumed		-2.566	281.97	0.011	-0.26379	-0.03475			
Urban Design and Aesthetics	Equal variances assumed	0.788	0.376	5.401	309	0	0.21225	0.45553	3.52	3.19
	Equal variances not assumed		5.354	282.757	0	0.21113	0.45666			

Table 2 illustrates the strongest correlation is between "urban physical and spatial quality" and "urban design and aesthetics," with a coefficient of 0.610, indicating a

close link between these two physical dimensions in shaping citizens' spatial experience. the variable "sense of place attachment and belonging" correlates relatively highly with "security and life satisfaction" at 0.517, suggesting that increased feelings of security and satisfaction can improve place attachment. Other relationships, such as the correlation between place attachment and social participation (0.411), and physical quality and security (0.369), although moderate or lower in magnitude, are all positive and significant.

Table 2. Correlation Matrix of the Research Variables Across the Fifteen Neighborhoods of Izeh

Variables	Urban Physical & Spatial Quality	Sense of Place Attachment & Belonging	Social Participation & Responsibility	Security & Life Satisfaction	Urban Design & Aesthetics
Urban Physical & Spatial Quality	1				
Sense of Place Attachment & Belonging	0.416	1			
Social Participation & Responsibility	0.286	0.411	1		
Security & Life Satisfaction	0.369	0.517	0.308	1	
Urban Design & Aesthetics	0.610	0.349	0.170	0.327	1

The results, according to table 3, indicate that among the paths examined in the model, three variables "security and life satisfaction," "social participation and responsibility," and "urban physical and spatial quality" have a significant effect on sense of place attachment and belonging. The path of security, with a coefficient of 0.337 and t-value of 6.918, shows the strongest effect, highlighting the importance of a secure environment in forming emotional bonds with place. Social participation, with a coefficient of 0.285 and t-value of 6.208, suggests that increased interactions and social responsibility help strengthen the sense of attachment. Urban physical quality, with a coefficient of 0.202 and a t-value of 3.334, is the third significant path, confirming the role of spatial and physical conditions in citizens' lived experience. In contrast, the path of urban design and aesthetics, with a significance level of 0.055 and t-value of 1.921, did not surpass the 0.05 threshold and demonstrated no direct effect on sense of attachment.

Table 3. Results of the Structural Tests Assessing the Impact of Independent Variables on Place Attachment

Path	Path Coefficient	t-value	Significance Level	Hypothesis Status
Security & Life Satisfaction → Sense of Attachment	0.337	6.918	0.001	Confirmed
Urban Design & Aesthetics → Sense of Attachment	0.103	1.921	0.055	Rejected
Social Participation & Responsibility → Sense of Attachment	0.285	6.208	0.001	Confirmed

Results and Discussion

The study was designed based on five constructs including urban physical and spatial quality, urban design and aesthetics, social participation and responsibility, security and life satisfaction, and sense of place attachment as the dependent variable. The validity and reliability of the measurement instrument were confirmed using the KMO index, Bartlett's test, composite reliability (CR), and average variance extracted (AVE), indicating adequate sample suitability and internal consistency of the constructs. The results indicated that three constructs including security and life satisfaction, social participation, and urban physical quality have a positive and significant effect on sense of place attachment. Security, with a path coefficient of 0.337 and a t-value of 6.918, had the strongest effect, highlighting the role of a safe environment in

strengthening emotional bonds with place. Social participation, with a coefficient of 0.285 and a t-value of 6.208, confirmed the importance of interaction and collective responsibility in enhancing social capital. Urban physical quality, with a coefficient of 0.202 and a significant t-value of 3.334, also demonstrated that favorable spatial conditions contribute to increasing place attachment. In contrast, the factor of urban design and aesthetics, with a path coefficient of 0.103 and a t-value of 1.921, did not show a significant direct effect, although it received the highest score in descriptive evaluation.

This indicates that environmental aesthetics solely cannot strengthen place attachment unless it is accompanied by a sense of security and social connection. The model fit index ($R^2 = 0.436$) indicated that 43.6% of the variance in sense of place attachment was explained by the model. Additionally, significant gender differences were observed: women reported higher perceptions of environmental quality and aesthetics, while men obtained higher mean scores in security, social participation, and place attachment. Correlation analysis also revealed significant relationships between physical quality and aesthetics (0.610), between security and place attachment (0.517), demonstrating the interaction between physical and social dimensions in shaping citizens' environmental experiences.

Conclusion

this study highlights that place attachment is a multidimensional construct shaped by the interaction of physical, social, and psychological factors. Place Attachment depends merely on environmental aesthetics without addressing security and participatory conditions results in weak and unstable attachment, particularly at the neighborhood scale. Sustainable place attachment depends on three key pillars such as security, social participation, and spatial quality which should be prioritized in urban policies and planning strategies. planners and urban managers should adopt a comprehensive, multi-level approach that enhances not only physical attributes but also the psychological, social, and cultural dimensions of the urban environment, supported by cross-sector collaboration and active citizen involvement while remaining sensitive to gender and cultural differences.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved thecontent of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

مجلـــه شـــهر پایـــدار
شاپا الکترونیکی:6151-2476
Journal Homepage: www.jscity.ir

بررسی ادراک شهروندان از محیط‌های پاسخده شهری و نقش آن در تعلق مکانی مطالعه موردی: محلات شهر ایذه

وحید سرافراز [۱] ✉، احسان کی شمس اردوتی [۲]، دانیال سلحشور [۳]

۱- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول، ایران. رایانامه: v.sarafraz@jsu.ac.ir
۲- گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول، ایران. رایانامه: ehsankeyshamsardouti@jsu.ac.ir
۳- گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول، ایران. رایانامه: danisalahshoor@jsu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۵/۰۳/۲۴
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۵/۰۶/۱۴
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۵/۰۷/۱۲
تاریخ چاپ:
۱۴۰۵/۰۸/۱۶

واژگان کلیدی:
تعلق مکانی،
محیط پاسخده شهری،
محلات شهری،
مشارکت اجتماعی،
هویت.

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل ادراک شهروندان از محیط‌های پاسخده شهری و بررسی تأثیر آن بر تعلق مکانی در محلات پانزده‌گانه شهر ایذه انجام‌شده است. مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی بوده و داده‌ها به‌صورت میدانی جمع‌آوری گردیده‌اند. روایی پرسشنامه به‌صورت صوری و محتوایی تأییدشده و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۷ قابل‌قبول گزارش‌شده است. جامعه آماری شامل ۴۰۰ نفر بوده که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب‌شده‌اند. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری و تحلیل مسیر انجام شد. نتایج نشان داد که بین کیفیت کالبدی و فضایی محیط شهری، امنیت، رضایت از زندگی، مشارکت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری با حس تعلق مکانی رابطه‌ای مثبت و معنادار وجود دارد. متغیرهای امنیت و رضایت از زندگی (β=۰/۳۳۷ ، t=۶/۹۱۸) و مشارکت اجتماعی (β=۰/۲۸۵ ، t=۶/۲۰۸)، بیشترین نقش را در تقویت تعلق مکانی ایفا کردند. کیفیت کالبدی و فضایی شهری با ضریب ۰/۲۰۲ تأثیر معناداری داشت، درحالی‌که طراحی شهری و زیبایی‌شناسی تأثیر مستقیم معناداری بر تعلق مکانی نداشت (P=۰/۰۵۵) تفاوت‌های معناداری نیز بین دیدگاه‌های زنان و مردان در ارزیابی ابعاد محیط شهری مشاهده شد. شاخص‌های برازش مدل، اعتبار و کفایت مدل را تأیید کردند. این پژوهش بر اهمیت توجه به ابعاد کالبدی، اجتماعی و روانی محیط شهری در تقویت حس تعلق مکانی تأکید دارد و پیشنهادهایی برای ارتقاء کیفیت محیط‌های پاسخده شهری ارائه می‌کند.

استناد: سرافراز، وحید؛ کی شمس اردوتی، احسان و سلحشور، دانیال. (۱۴۰۵). بررسی ادراک شهروندان از محیط‌های پاسخده شهری و نقش آن در تعلق مکانی مطالعه موردی: محلات شهر ایذه. *مجله شهر پایدار*، ۹ (۳)، ۱۴۵-۱۲۹.
http://doi.org/10.22034/jsc.2026.546173.1876

© نویسندگان
ناشر: انجمن جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری ایران

مقدمه

با روند جهانی مهاجرت جمعیت از مناطق روستایی به شهرها، تراکم جمعیت در شهرها به‌سرعت در حال افزایش است (کی شمس اردوتی و مودت، ۱۴۰۴: ۲۳۴). پیش‌بینی‌شده تا سال ۲۰۵۰ جمعیت شهرنشین به ۷۰ درصد برسد (حیدری و همکاران، ۱۴۰۴: ۴۹). شهرها سیستم‌های پیچیده و پویایی هستند که به دلیل تعاملات میان محیط فیزیکی و فعالیت‌های انسانی شکل‌گرفته‌اند. این تعاملات پویا به توسعه و تکامل شهر کمک می‌کنند، اما درعین‌حال مشکلاتی مانند تراکم ترافیک، آلودگی هوا و کمبود انرژی را به همراه دارند. این مشکلات به‌نوبه خود، منجر به مسائل جسمانی و روانی برای شهروندان می‌شوند. بنابراین، درک جامع از پویایی شهرها و تعاملات میان اجزای آن‌ها برای برنامه‌ریزی شهری باکیفیت ضروری است. بااین‌حال، پویایی شهر در مقیاس‌های فضایی و زمانی مختلف عمل می‌کند و به منابع داده ناهمگن برای نظارت و مدیریت نیاز دارد (Wang et al, 2024).

شهرها به مرکزی برای نسل انسان تبدیل‌شده‌اند، به‌طوری‌که اکثریت فزاینده‌ای از مردم در آن‌ها زندگی می‌کنند و بیشترین ثروت جامعه جهانی شده را تولید می‌کنند شهرها به‌عنوان جاذب‌های مهاجرت عمل می‌کنند زیرا چندین مزیت و فرصت نسبت به مناطق روستایی ارائه می‌دهند (Gershenson et al., 2021). فضاهای شهری نقش حیاتی در دستیابی به پایداری اجتماعی ایفا می‌کنند، چرا که این فضاها به‌عنوان مراکز تعاملات اجتماعی و بسترهایی برای انجام فعالیت‌های متنوع عمل می‌نمایند. افزون بر این، شکل‌گیری فضایی و نحوه توزیع عناصر منظر در این فضاها، شاخص‌های روشنی از سطح فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی کاربران آن‌ها را ارائه می‌دهد (Moussa, 2023).

تاریخ تحولات شهرسازی نشان می‌دهد که پیش از انقلاب صنعتی، طراحی فضاهای شهری مبتنی بر مقیاس انسانی و حرکت پیاده بود که به ایجاد انسجام کالبدی و ارتقاء کیفیت زندگی کمک می‌کرد (قربانی و جام‌کسری، ۱۳۸۹: ۵۶). اما با ورود فناوری‌های نوین و گسترش خودرو محوری، طراحی شهری دچار دگرگونی شده و جایگاه انسان به‌عنوان عنصر محوری در حاشیه قرارگرفته است (رنجبر و رئیس اسماعیلی، ۱۳۸۹: ۸۴). این تغییرات در بسیاری از بافت‌های شهری ایران، به‌ویژه در شهرهای متوسط منجر به پیدایش محیط‌هایی ناهماهنگ، فاقد انسجام بصری، و کم‌توجه به نیازهای ادراکی و اجتماعی ساکنان شده است (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹). فضای شهری امروز، بیش از هر زمان دیگری باید بتواند در کنار ایفای نقش عملکردی، نیازهای روان‌شناختی و اجتماعی شهروندان را نیز پاسخ دهد (عامری سیاهویی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱). در این راستا، «احساس تعلق به مکان» به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های بنیادین کیفیت زندگی شهری، نقشی کلیدی در ارتقاء مشارکت اجتماعی، پایداری اجتماعی و انسجام فرهنگی دارد (حبیب و همکاران، ۱۴۰۰). در واقع بدون احساس تعلق به مکان نمی‌توان به احساس زیبایی و لذت زیبایی‌شناختی دست‌یافت (ولدبیگی و حبیبیان ، ۱۳۹۴: ۴۴). امروزه محلات شهری با ساختارهای ویژه خود، فضاهایی متمایز در شهرها پدید آورده‌اند که موجب علاقه‌مندی ساکنان و گرایش آنان به تأمین نیازها در چارچوب محله می‌شود. این احساس که به آن «تعلق به مکان» یا «حس شهروندی» گفته می‌شود، از مفاهیم مهم در ارتباط انسان و محیط به شمار می‌آید و توجه طراحان و برنامه ریزان شهری را به خود جلب کرده است. مکان، بخش اصلی هویت ساکنان محسوب می‌شود و انسان از طریق درک و ادراک آن، هویت خویش را بازمی‌یابد. همچنین احساسات بر برداشت انسان از محیط و شکل‌گیری تصویر ذهنی او اثر گذارند. حس تعلق می‌تواند از مقیاس یک اتاق تا گستره یک کشور را در برگیرد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۸). محلات مسکونی از کهن‌ترین میراث‌های شهرنشینی‌اند که با احساس تعلق ساکنان پایدار می‌مانند. آن‌ها از عناصر اصلی در ارتقای معنای شهر هستند و همواره بخشی جدایی‌ناپذیر از محیط شهری بوده‌اند. بخش زیادی از بار معنایی و هویتی شهر بر دوش محلات است و می‌توانند حس هویت، تعلق و مشارکت را در ساکنان تقویت کرده و به بهبود محیط زندگی منجر شوند

(رحمانی و پورجعفر، ۱۳۹۵: ۲۰). در سطح نظری، مفهوم «محیط‌های پاسخده که نخستین بار توسط بنتلی و همکاران (Bentley et al, 1985)ارائه شد، به فضاهایی اشاره دارد که با فراهم کردن ویژگی‌هایی چون دسترسی‌پذیری، تنوع، خوانایی، امنیت، انعطاف‌پذیری و انتخاب پذیری، توانایی پاسخ به نیازهای مختلف کاربران را دارند. این محیط‌ها با افزایش قابلیت استفاده و درک پذیری فضا، زمینه‌ساز تقویت حس تعلق مکانی می‌شوند. بااین‌حال، توسعه کالبدی شهرهایی مانند ایذه، عمدتاً بر پایه شاخص‌های کمی و بدون توجه به مؤلفه‌های کیفی و انسانی صورت گرفته است. محلات شهری این شهر با مشکلاتی نظیر ضعف زیرساختی، کمبود فضاهای مشارکتی، نبود تنوع کاربری و افت خوانایی فضایی مواجه‌اند. این وضعیت، در تعامل شهروندان با فضاهای زیستی‌شان اختلال ایجاد کرده و حس تعلق مکانی را در آن‌ها کاهش داده است. در نتیجه، بررسی ادراک شهروندان از میزان پاسخ‌دهی محیط‌های شهری و سنجش تأثیر آن بر احساس تعلق مکانی، ضرورتی انکارناپذیر برای بهبود کیفیت زیست پذیری محلات محسوب می‌شود. با توجه به مطالب فوق، پرسش اساسی پژوهش این است که: ادراک شهروندان از کیفیت پاسخ‌دهی محیط‌های شهری چه تأثیری بر میزان تعلق مکانی آنان در محلات مختلف شهر ایذه دارد؟ در سال‌های اخیر با توجه به اینکه اهمیت محیط‌های شهری در مباحث شهرسازی موردتوجه قرارگرفته و پژوهش‌های بسیاری در این زمینه انجام‌شده است که در زیر به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌شود:

یافته‌های پژوهش اشنویی و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهند که نابسامانی کالبدی و نبود برنامه‌ریزی منسجم در بافت قدیم کاشان موجب آشفتگی تصویر ذهنی ساکنان و تضعیف تعلق مکانی شده است؛ هم‌چنین قنبری و همکاران (۱۳۹۲) نتیجه گرفتند که کاهش مشارکت اجتماعی و تضعیف پیوندهای محلی در محله اوین تهران به افت هویت اجتماعی و تعلق مکانی انجامیده است؛ و یافته‌های ملکی و همکاران (۱۳۹۲) نشان دادند حس تعلق به مکان تابعی از امنیت، ویژگی‌های کالبدی و برداشت‌های ذهنی ساکنان است و تفاوت‌های جنسیتی نیز در این زمینه معنادار است. و هم‌چنین در پژوهش‌های (Wang et al., 2024؛ Moussa, 2023؛ Gershenson et al., 2021). بیان می‌کند که هرچه کیفیت محیطی، امنیت ادراک‌شده و خوانایی فضایی افزایش یابد، میزان رضایت مکانی و دل‌بستگی شهروندان تقویت باوجوداین، بخش عمده مطالعات داخلی یا بر ابعاد اجتماعی تعلق مکانی تمرکز داشته‌اند یا به ارزیابی کالبدی محیط پرداخته‌اند و کمتر پژوهشی به بررسی یکپارچه ادراک شهروندان از شاخص‌های محیط پاسخده و سنجش تأثیر هم‌زمان آن بر تعلق مکانی در شهرهای متوسط پرداخته است؛ به‌ویژه در شهر ایذه که توسعه کالبدی آن عمدتاً بر شاخص‌های کمی استوار بوده و محلات آن با مشکلاتی چون ضعف زیرساختی، کمبود فضاهای مشارکتی، نبود تنوع کاربری و افت خوانایی فضایی مواجه‌اند. بنابراین خلأ پژوهشی موجود، ضرورت تحلیل رابطه میان ادراک پاسخ‌دهی محیط و تعلق مکانی را در این بستر شهری آشکار می‌سازد. نوآوری این پژوهش در آن است که با تلفیق چارچوب نظری محیط‌های پاسخده بنتلی با سنجش ادراک شهروندان و تحلیل تجربی در مقیاس محله، به بررسی جامع و هم‌زمان ابعاد کالبدی و ادراکی مؤثر بر تعلق مکانی در شهر ایذه می‌پردازد و از این طریق مدلی کاربردی برای ارتقای کیفیت زیست‌پذیری محلات ارائه می‌دهد. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش چنین طرح می‌شود: ادراک شهروندان از کیفیت پاسخ‌دهی محیط‌های شهری چه تأثیری بر میزان تعلق مکانی آنان در محلات مختلف شهر ایذه دارد؟

مبانی نظری

محیط‌های پاسخده شهری

نظریه محیط‌های پاسخده بر این اصل استوار است که فضاهای شهری باید قابلیت انطباق با نیازها، ترجیحات و الگوهای رفتاری متنوع کاربران را داشته باشند. این رویکرد به‌طور کلاسیک در آثار بنتلی مطرح‌شده و بر شاخص‌هایی نظیر نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف‌پذیری، تناسب بصری و غنای حسی تأکید دارد (Bentley., 2006). در این دیدگاه، کیفیت طراحی زمانی ارتقا می‌یابد که فضا امکان انتخاب، دسترسی و تعامل فعال را برای شهروندان فراهم آورد. پژوهش‌های معاصر نیز این رویکرد را توسعه داده‌اند و نشان داده‌اند که تنوع کارکردی و دسترسی شبکه‌ای می‌تواند به افزایش پویایی و تاب‌آوری فضاهای شهری منجر شود (Gershenson et al., 2021) پاسخ‌دهی محیطی به‌عنوان یکی از شاخص‌های کیفیت طراحی شهری موردتوجه قرارگرفته است. نتایج پژوهش‌های تجربی نشان می‌دهد که نفوذپذیری شبکه معابر و تنوع کاربری با افزایش سرزندگی و حضورپذیری رابطه مستقیم دارد (Gholami & Hayati., 2013). همچنین خوانایی فضایی و سازمان‌یافتگی کالبدی می‌تواند موجب تسهیل جهت‌یابی و ارتقای امنیت ادراک‌شده شود (Rahmani & Pourjafar., 2016). انعطاف‌پذیری عملکردی فضاهای شهری و قابلیت تطبیق‌پذیری آن‌ها با نیازهای متغیر شهروندان، از عوامل کلیدی در افزایش رضایت محیطی است (Bemanian et al., 2019). علاوه بر این، کیفیت بصری و انسجام کالبدی در ارتقای مطلوبیت فضا و تقویت تعاملات اجتماعی نقش دارد (Yazdani et al., 2019). در مجموع، محیط پاسخده به‌عنوان بستری ساختاری تعریف می‌شود که ظرفیت شکل‌دهی به تجربه مثبت شهری را داراست و زمینه‌ساز کنش اجتماعی و تعامل پایدار میان شهروند و مکان می‌شود (Habib et al., 2021).

ادراک شهروندان از محیط شهری

ادراک محیطی به فرآیند تفسیر، معناگذاری و ارزیابی فضا توسط افراد اشاره دارد و نقش اساسی در تبدیل ویژگی‌های عینی محیط به تجربه ذهنی ایفا می‌کند. در رویکردهای محیط–رفتار، ادراک نه بازتابی منفعل، بلکه فرآیندی فعال و متأثر از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی تلقی می‌شود (Altman & Low., 1992). از این منظر، کیفیت محیط شهری زمانی معنا می‌یابد که در سطح ادراکی شهروندان تجربه شود. کیفیت بصری، دسترسی‌پذیری و امنیت ادراک‌شده از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ارزیابی مثبت کاربران از فضاهای شهری هستند (Oktay et al., 2009). همچنین طراحی انسان‌محور که بر تجربه حسی و مقیاس انسانی تأکید دارد، می‌تواند رضایت و حضورپذیری را افزایش دهد (Manzo, 2005). ادراک امنیت، خوانایی و کیفیت محیطی با میزان استفاده از فضاهای عمومی رابطه معنادار دارد و هم‌چنین ادراک شهروندان به‌عنوان شاخصی کلیدی در سنجش کیفیت محیط شهری مطرح‌شده است (Maleki et al., 2013). ادراک مثبت از ساختار فضایی و انسجام کالبدی می‌تواند به افزایش اعتماد اجتماعی و تعاملات محله‌ای منجر شود (Habibi et al., 2018). و داشتن تصویر ذهنی مطلوب از محله، پیش‌زمینه‌ای برای ارتقای هویت و سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود (Ghanbari & Varesi., 2010). بر این اساس، ادراک شهروندان در چارچوب نظری حاضر نقش میانجی دارد و کیفیت پاسخ‌دهی محیط را به پیامدهای عاطفی و هویتی پیوند می‌دهد.

تعلق مکانی

تعلق مکانی به‌عنوان پیوند عاطفی، شناختی و رفتاری میان فرد و مکان تعریف می‌شود و یکی از مفاهیم بنیادین در مطالعات شهری و جغرافیای انسانی به شمار می‌آید (Altman & Low., 1992). این مفهوم نشان می‌دهد که افراد از طریق تجربه مکرر، خاطره‌سازی و تعاملات اجتماعی با فضا، نوعی همبستگی هویتی با مکان برقرار می‌کنند (Manzo, 2005). در رویکردهای معاصر، تعلق مکانی حاصل تعامل میان ویژگی‌های کالبدی، تجربه ادراکی و روابط اجتماعی تلقی

می‌شود (Qarebaglu et al., 2017). کیفیت طراحی فضاهای شهری و میزان سرزندگی آن‌ها با سطح تعلق مکانی ساکنان رابطه مستقیم دارد (Gholami & Hayati., 2013). همچنین انسجام کالبدی و هویت‌مندی فضا می‌تواند موجب تقویت احساس افتخار و وابستگی به محله شود (Ameri Siahuei et al., 2017). تعاملات اجتماعی پایدار و مشارکت محلی از مهم‌ترین عوامل تقویت‌کننده تعلق مکانی هستند (Jalili et al., 2013). افزون بر این، امنیت ادراک‌شده و کیفیت محیطی می‌تواند نقشی مهم در تثبیت پیوند عاطفی افراد با مکان داشته باشد (Ghazi Mirsaeed et al., 2025). بنابراین، تعلق مکانی در این چارچوب نه صرفاً یک احساس فردی، بلکه برآیند تجربه فضایی، ادراک ذهنی و تعامل اجتماعی در بستر محیط پاسخده است.

چارچوب مفهومی این پژوهش بر مبنای نظریه «محیط‌های پاسخده» بنتلی و همکاران (Bentley et al., 1985) و ادبیات نظری مرتبط با «تعلق مکانی» تدوین شده است. بر اساس دیدگاه بنتلی، محیط‌های شهری زمانی پاسخده تلقی می‌شوند که طراحی آن‌ها امکان انتخاب، تعامل و تجربه متنوع را برای کاربران فراهم سازد. در این چارچوب، کیفیت‌های کالبدی و ادراکی محیط شهری شامل نفوذپذیری، گوناگونی، خوانایی، انعطاف‌پذیری، تناسبات بصری، غنای حسی و شخصی‌سازی فضا به‌عنوان شاخص‌های اصلی محیط پاسخده در نظر گرفته می‌شوند. این ویژگی‌ها از طریق نحوه سازمان‌دهی فضا، شبکه دسترسی‌ها، تنوع کاربری‌ها و کیفیت ادراک بصری و حسی محیط، بر نحوه تجربه و برداشت شهروندان از محیط شهری تأثیر می‌گذارند. در ادبیات برنامه‌ریزی و روانشناسی محیطی، تعلق مکانی به‌عنوان پیوند عاطفی و شناختی افراد با محیط زندگی تعریف می‌شود که تحت تأثیر ویژگی‌های کالبدی، اجتماعی و ادراکی فضا شکل می‌گیرد. در این پژوهش، تعلق مکانی به‌عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته‌شده و فرض بر آن است که ادراک شهروندان از کیفیت محیط‌های پاسخده شهری می‌تواند بر تقویت یا تضعیف این احساس تأثیرگذار باشد. به‌بیان‌دیگر، هرچه محیط شهری از نظر دسترسی، تنوع فعالیت‌ها، خوانایی فضایی، انعطاف‌پذیری، کیفیت بصری، غنای حسی و امکان شخصی‌سازی وضعیت مطلوب‌تری داشته باشد، احتمال شکل‌گیری پیوند عاطفی و احساس تعلق شهروندان به مکان افزایش می‌یابد. بر این اساس، در مدل مفهومی پژوهش، شاخص‌های محیط پاسخده شهری به‌عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته‌شده‌اند که از طریق ابعاد ادراکی شهروندان بر متغیر وابسته یعنی تعلق مکانی تأثیر می‌گذارند. در این چارچوب، ادراک شهروندان از کیفیت‌های محیطی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای کیفیت تجربه فضایی، افزایش تعاملات اجتماعی و در نهایت تقویت احساس تعلق به محیط زندگی شود. بنابراین، مدل مفهومی پژوهش بر بررسی رابطه میان ادراک شهروندان از شاخص‌های محیط پاسخده شهری و میزان تعلق مکانی در محلات شهر ایذه استوار است.

روش پژوهش

نوع تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی–توسعه‌ای و از نظر روش بررسی، توصیفی–تحلیلی می‌باشد. داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز تحقیق به‌صورت میدانی و با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری‌شده است. جهت اطمینان از صحت ابزار جمع‌آوری داده‌ها، آزمون روایی صوری و محتوایی انجام گرفت؛ به این منظور، پرسشنامه‌ها در اختیار اساتید و متخصصین حوزه جغرافیای شهری و طراحی شهری قرار گرفت تا از حیث صوری و محتوایی مورد ارزیابی و تأیید قرار گیرند. برای سنجش پایایی پرسشنامه، آزمون آلفای کرونباخ به کار گرفته شد که مقدار آن برابر با ۷۷ درصد گزارش گردید. این مقدار نشان‌دهنده قابلیت اعتماد قابل‌قبول ابزار اندازه‌گیری است. جامعه آماری تحقیق، شامل کلیه ساکنان ۱۵ محله شهر ایذه با جمعیتی بالغبر ۱۹۸,۸۷۱ نفر می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و در سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای نمونه‌گیری ۵ درصد، برابر با ۳۸۴ نفر تعیین شد. به‌منظور جبران خطاهای احتمالی نمونه‌گیری، تعداد نمونه به ۴۰۰ نفر

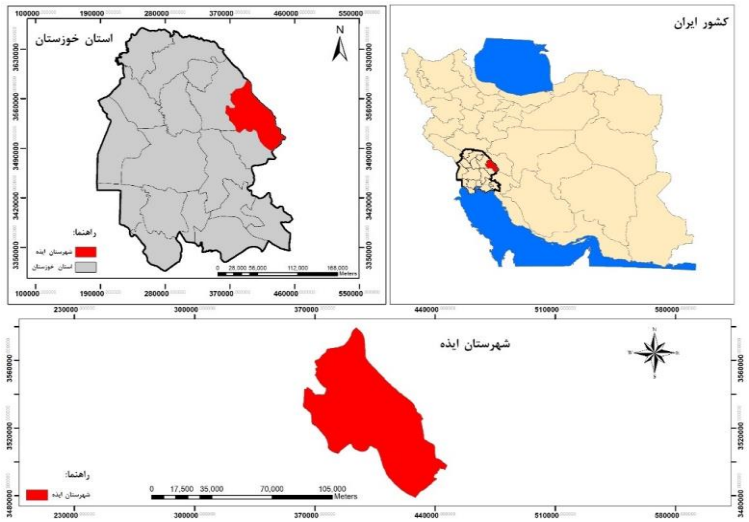
افزایش یافت. نمونه‌گیری به شیوه تصادفی ساده انجام شد تا نماینده‌ای از جامعه آماری با تنوع جمعیت شناختی به دست آید. تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری و تحلیل مسیر انجام شد. در تجزیه‌وتحلیل داده‌ها، از روش‌های آماری توصیفی جهت خلاصه‌سازی و تفسیر داده‌ها شامل محاسبه میانگین، انحراف معیار و تهیه جداول استفاده شد. همچنین روش‌های آماری استنباطی مانند ضریب همبستگی پیرسون برای سنجش رابطه بین متغیرها و مدل رگرسیونی جهت بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به کار گرفته شد. شاخص‌های مورداستفاده در این پژوهش بر اساس مدل «یان بنتلی و همکاران» (۱۹۸۵) در کتاب «محیط‌های پاسخده» است که یکی از معتبرترین مجموعه معیارهای کیفیت طراحی شهری محسوب می‌شود.

جدول ۱. شاخص‌های محیط‌های پاسخده شهری مورداستفاده در پژوهش

شاخص	توضیحات	منابع
نفوذپذیری	امکان رفتن یا نرفتن مردم به یک مکان، معادل تعداد راه‌های بالقوه و شفاف برای دسترسی به محیط؛ عامل محوری دستیابی به محیط پاسخده.	(Bentley, 2006), (Oktay et al., 2009)
گوناگونی	تأثیر طراحی بر تنوع قابلیت‌ها، کاربری‌ها و فعالیت‌هایی که در محیط به مردم عرضه می‌شود؛ افزایش دامنه انتخاب کاربران.	(Bentley, 2006), (Oktay et al., 2009)
خوانایی	سهولت درک مردم از فرصت‌ها، موقعیت‌ها و ساختار فضایی که محیط به آنان عرضه می‌کند؛ وابسته به سازمان فضایی و وضوح نشانه‌ها.	(Bentley, 2006), (Oktay et al., 2009)
انعطاف‌پذیری	توانمندی محیط برای پاسخگویی به استفاده‌های مختلف سازگار با اهداف مردم؛ امکان استفاده متنوع از یک فضا.	(Bentley, 2006)
تناسبات بصری	جزئیات ظاهری و کیفیت بصری مکان به‌گونه‌ای که مردم را از گزینه‌ها و قابلیت‌های موجود آگاه کند؛ وابسته به طراحی.	(Bentley, 2006), (Oktay et al., 2009)
غنای حسی	کیفیت تصمیمات طراحی در تقویت تجربیات حسی (دیداری، شنیداری و...) به‌منظور افزایش لذت و قدرت انتخاب حسی مردم.	(Bentley, 2006)
رنگ تعلق	امکان زدن مهر و نشان خویش بر مکان یا شخصی‌سازی، کیفیتی است که از نحوه طراحی تأثیر می‌پذیرد و "رنگ تعلق" خوانده می‌شود.	(Altman & Low, 1992), (Giuliani & Feldman, 1993), (Lynne ,Manzo, 2005)

محدوده موردمطالعه

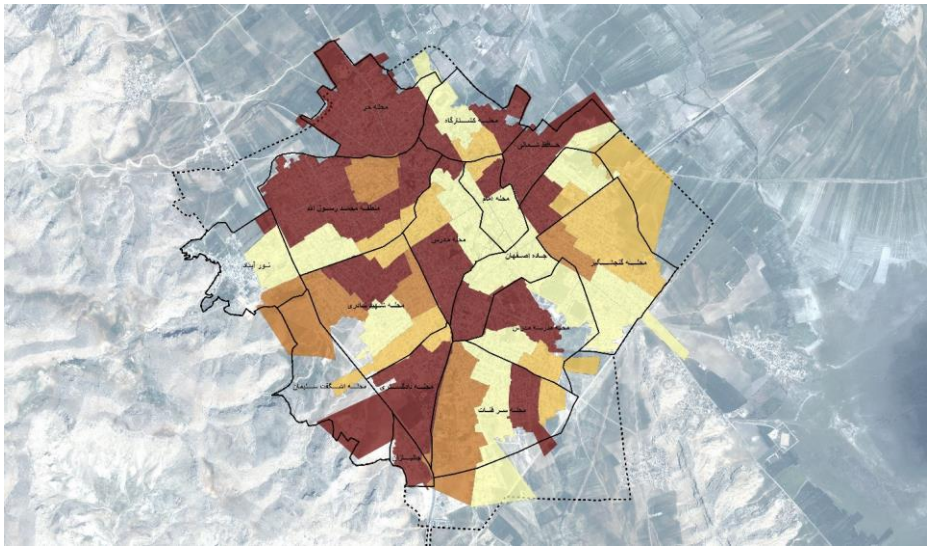
شهرستان ایذه یکی از شهرستان‌های استان خوزستان در جنوب غربی ایران است که در دشتی بیضی‌شکل با مساحت حدود ۳۸۸۴ کیلومترمربع قرار دارد و شامل دو بخش مرکزی و سوسن، یک شهر (ایذه) و هفت دهستان است (طرح جامع شهر ایذه، ۱۳۹۱: ۸۱). مرکز این شهرستان، شهر ایذه، در مختصات ۴۹ درجه و ۵۲ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی و در شمال شرقی استان خوزستان واقع‌شده و در منطقه‌ای نیمه کوهستانی با ارتفاع متوسط ۸۴۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهر از شمال و شرق به کوه‌های گژگرد و سفید، از غرب به کوه گنجانک و از جنوب به کوه تنوش محدود می‌شود و در فاصله حدود ۱۸۰ کیلومتری شهر اهواز قرار دارد. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان ایذه ۱۹۸,۸۷۱ نفر گزارش‌شده است. ساکنان این منطقه عمدتاً از طوایف ایل بختیاری بوده و به گویش لری بختیاری سخن می‌گویند. ایذه با پیشینه‌ای تاریخی از دوره ایلامیان و به‌عنوان یکی از مراکز فرهنگی بختیاری شناخته می‌شود و به دلیل برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی، از قطب‌های مهم گردشگری استان خوزستان به شمار می‌آید (طرح جامع شهر ایذه، ۱۳۹۱: ۷۷).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهرستان ایذه

یافته‌ها

در این پژوهش هویت محلات شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان در پانزده محله شهر ایذه موردبررسی قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد ۴۳/۸ درصد پاسخ‌دهندگان زن و ۵۶/۲ درصد مرد بوده و بیشترین گروه سنی متعلق به افراد ۳۰ تا ۴۰ سال با ۵۶/۶ درصد است؛ درحالی‌که سهم جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال برابر با ۲۰/۸درصد و افراد بالای ۵۰ سال تنها ۶,۲ درصد است. از نظر تحصیلات، دارندگان دیپلم (۳۲/۶ درصد) و کارشناسی (۳۰/۷ درصد) بیشترین فراوانی را دارند و مجموعاً بیش از ۸۸ درصد پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دیپلم تا کارشناسی ارشد هستند. در زمینه سابقه سکونت نیز ۷۱/۴ درصد بین ۶ تا ۱۵ سال در محله زندگی کرده‌اند که نشان‌دهنده ثبات جمعیتی است، درحالی‌که ۲۵/۵ درصد کمتر از ۵ سال و تنها ۳/۱ درصد بیش از ۱۶ سال سکونت داشته‌اند. این ترکیب جمعیت شناختی تصویری روشن از ساختار سنی، تحصیلی و سابقه سکونت ساکنان محلات مطالعه شده ارائه می‌دهد.

شکل ۲. محلات پانزده‌گانه شهر ایذه

در جدول ۲ شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیرهای تحقیق، میانگین‌ها نشان‌دهنده سطح ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به ابعاد مختلف بالاترین میانگین مربوط به بُعد «طراحی شهری و زیبایی‌شناختی» با مقدار ۳/۳۳ است که نشان می‌دهد از دیدگاه ساکنان، کیفیت طراحی محیطی، خوانایی، نظم بصری، و جذابیت‌های زیبایی‌شناختی در محله نسبتاً مطلوب ارزیابی‌شده است. پس از آن، ابعاد «امنیت و رضایت از زندگی» با میانگین ۳/۲۹ و «حس تعلق و دل‌بستگی مکانی» با میانگین ۳/۲۷ قرار دارند که نشانگر آن است که افراد تا حد زیادی از محیط زندگی خود احساس امنیت و آرامش داشته و نسبت به آن وابستگی ذهنی و عاطفی دارند. میانگین پایین‌تر در متغیر «مشارکت و مسئولیت اجتماعی» ۳/۲۳ و به‌ویژه «کیفیت کالبدی و فضایی شهری» ۳/۱۸ ممکن است نشان‌دهنده ضعف‌هایی در زمینه امکانات فیزیکی، خدمات شهری و تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی باشد. در بخش شاخص‌های پراکندگی، انحراف معیار متغیرها نیز بین ۰/۴۳ تا ۰/۶۸گزارش‌شده است. کمترین میزان پراکندگی مربوط به متغیر «کیفیت کالبدی و فضایی شهری» با انحراف معیار ۰/۴۳ و بیشترین آن مربوط به «مشارکت و مسئولیت اجتماعی» با مقدار ۰/۶۸ است. سایر متغیرها شامل «حس تعلق و دل‌بستگی مکانی» ۰/۴۸ و «امنیت و رضایت از زندگی» ۰/۵۱ و «طراحی شهری و زیبایی‌شناختی» ۰/۵۶ در حد میانی قرار دارند. این شاخص‌ها نشان می‌دهند که پاسخ‌های افراد به هر یک از متغیرها، چه از نظر میانگین و چه پراکندگی، در سطح مشخصی دسته‌بندی‌شده‌اند.

جدول ۲. شاخص‌های مرکزی و پراکندگی متغیرهای تحقیق در محلات پانزده‌گانه شهر ایذه

آماره	کیفیت کالبدی و فضایی شهری	حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	مشارکت و مسئولیت اجتماعی	امنیت و رضایت از زندگی	طراحی شهری و زیبایی‌شناختی
میانگین	۳/۱۸	۳/۲۷	۳/۲۳	۳/۲۹	۳/۳۳
انحراف معیار	۰/۴۳	۰/۴۸	۰/۶۸	۰/۵۱	۰/۵۶

بررسی فرضیه‌های تحقیق

فرضیه اول: بین متغیرهای پژوهش در محلات پانزده‌گانه شهر ایذه بر حسب جنسیت تفاوت معناداری وجود دارد.

نتایج جدول آزمون t مستقل برای بررسی تفاوت میانگین متغیرهای تحقیق بر حسب جنسیت در محله‌های پانزده‌گانه ایذه نشان می‌دهد که در تمامی متغیرها تفاوت معناداری بین زنان و مردان وجود دارد. در متغیر «کیفیت کالبدی و فضایی شهری»، میانگین نمره زنان (۳/۳۲) بیشتر از مردان (۳/۰۴) بوده و با توجه به مقدار معناداری (۰/۰۰۱)، این تفاوت از نظر آماری معنادار است. همچنین در متغیر «طراحی شهری و زیبایی‌شناختی»، زنان با میانگین ۳/۵۲ نسبت به مردان با میانگین ۳/۱۹ دیدگاه مثبت‌تری داشته‌اند و این تفاوت نیز معنادار گزارش‌شده است (sig=۰,۰۰۰) این نتایج نشان می‌دهد که زنان نسبت به کیفیت فضاهای شهری و جنبه‌های زیبایی‌شناختی حساسیت و رضایت‌مندی بیشتری دارند. در مقابل، در متغیرهای «حس تعلق و دل‌بستگی مکانی»، «مشارکت و مسئولیت اجتماعی» و «امنیت و رضایت از زندگی»، مردان نمرات بالاتری از زنان کسب کرده‌اند. میانگین مردان در متغیر حس تعلق ۳/۳۸ و زنان ۳/۱۳ بوده و مقدار معناداری این تفاوت نیز (۰/۰۰۱)، گزارش‌شده است. در متغیر مشارکت اجتماعی نیز مردان با میانگین ۳/۳۲ نسبت به زنان با میانگین ۳/۱۱ نمره بیشتری داده‌اند و این تفاوت معنادار بوده است (sig=۰,۰۰۸). در متغیر امنیت نیز مردان ارزیابی بالاتری داشته‌اند (۳/۳۵ در برابر ۳/۲۰). به‌طورکلی، نتایج حاکی از آن است که تفاوت دیدگاه‌ها و تجربه زیسته میان زنان و مردان در رابطه با ابعاد مختلف زندگی محله‌ای قابل‌توجه و معنادار است و فرضیه نخست تحقیق مبنی بر وجود تفاوت معنادار بین متغیرهای پژوهش بر حسب جنسیت تأیید می‌شود.

جدول ۳. بررسی آزمون t مستقل متغیرهای به تفکیک جنسیت در محلات پانزده‌گانه شهر ایذه

		آزمون برابری واریانس		t-test for Equality of Means آزمون برابری میانگین					میانگین	
		آماره f	سطح معنی‌داری	آماره t	df	سطح معنی‌داری	فاصله اطمینان ۹۵٪		زن	مرد
							حد پایین	حد بالا		
کیفیت کالبدی و فضایی شهری	فرض برابری واریانس‌ها	۰/۵۲۰	۰/۴۷۲	۶/۰۸۴	۳۰۹	۰/۰۰۰	۰/۱۹۱۳۶	۰/۳۷۴۳۰	۳/۳۲	۳/۰۴
	فرض عدم برابری واریانس‌ها			۶/۰۷۸	۲۸۹/۱۶۵	۰/۰۰۰	۰/۱۹۱۲۴	۰/۳۷۴۴۲		
حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	فرض برابری واریانس‌ها	۴/۵۲۹	۰/۰۳۴	-۴/۸۰۶	۳۱۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۶۱۲	-۰/۱۴۹۲۴	۳/۱۳	۳/۳۸
	فرض عدم برابری واریانس‌ها			-۴/۶۷۸	۲۵۴/۷۵۲	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۹۰۵	-۰/۱۴۶۳۲		
مشارکت و مسئولیت اجتماعی	فرض برابری واریانس‌ها	۳۸/۰۱۶	۰/۰۰۰	-۲/۶۶۴	۳۱۳	۰/۰۰۸	-۰/۳۵۸۲۹	-۰/۰۵۳۸۹	۳/۱۱	۳/۳۲
	فرض عدم برابری واریانس‌ها			-۲/۵۲۰	۲۱۵/۷۳۲	۰/۰۱۲	-۰/۳۶۷۲۹	-۰/۰۴۴۸۹		
امنیت و رضایت از زندگی	فرض برابری واریانس‌ها	۲/۷۷۶	۰/۰۹۷	-۲/۵۹۲	۳۱۳	۰/۰۱۰	-۰/۲۶۲۵۷	-۰/۰۳۵۹۷	۳/۲۰	۳/۳۵
	فرض عدم برابری واریانس‌ها			-۲/۵۶۶	۲۸۱/۹۷۰	۰/۰۱۱	-۰/۲۶۳۷۹	-۰/۰۳۴۷۵		
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی	فرض برابری واریانس‌ها	۰/۷۸۸	۰/۳۷۶	۵/۴۰۱	۳۰۹	۰/۰۰۰	۰/۲۱۲۲۵	۰/۴۵۵۵۳	۳/۵۲	۳/۱۹
	فرض عدم برابری واریانس‌ها			۵/۳۵۴	۲۸۲/۷۵۷	۰/۰۰۰	۰/۲۱۱۱۳	۰/۴۵۶۶۶		

رابطه همبستگی بین متغیرها

جدول همبستگی بین متغیرهای پژوهش نشان‌دهنده روابط مثبت و معنادار میان تمامی متغیرهاست. قوی‌ترین همبستگی میان متغیر «کیفیت کالبدی و فضایی شهری» و «طراحی شهری و زیبایی‌شناختی» با ضریب همبستگی ۰/۶۱۰ مشاهده می‌شود که بیانگر ارتباط نزدیک این دو بُعد کالبدی است. همچنین، «حس تعلق و دل‌بستگی مکانی» با «امنیت و رضایت از زندگی» همبستگی نسبتاً بالایی برابر با ۰/۵۱۷ دارد که نشان می‌دهد هر چه احساس امنیت و رضایت بیشتر باشد، حس تعلق نیز تقویت می‌شود. سایر روابط مانند ارتباط «حس تعلق» با «مشارکت اجتماعی» (۰/۴۱۱)، یا «کیفیت کالبدی» با «امنیت» (۰/۳۶۹) نیز در سطح معنادار و مثبت قرار دارند، اگرچه شدت آن‌ها متوسط یا پایین است. به‌طورکلی، این نتایج نشان می‌دهد که هر یک از متغیرها با سایر ابعاد زندگی محله‌ای ارتباطی مثبت دارند و به تقویت یکدیگر کمک می‌کنند. علامت ** در همه ضرایب نشان‌دهنده معناداری آماری آن‌هاست (در سطح ۰/۰۱).

جدول ۴. همبستگی به متغیرهای پژوهش در محلات پانزده‌گانه شهر ایذه

متغیرها	کیفیت کالبدی و فضایی شهری	حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	مشارکت و مسئولیت اجتماعی	امنیت و رضایت از زندگی	طراحی شهری و زیبایی‌شناختی
کیفیت کالبدی و فضایی شهری	۱				
حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۴۱۶**	۱			
مشارکت و مسئولیت اجتماعی	۰/۲۸۶**	۰/۴۱۱**	۱		
امنیت و رضایت از زندگی	۰/۳۶۹**	۰/۵۱۷**	۰/۳۰۸**	۱	
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی	۰/۶۱۰**	۰/۳۴۹**	۰/۱۷۰**	۰/۳۲۷**	۱

آزمون بارتلت و KMO

در جدول (۵)، مقدار KMO برابر با ۰/۷۴۱ گزارش‌شده که بالاتر از ۰/۷۰ بوده و کفایت نمونه‌گیری برای تحلیل عاملی را تأیید می‌کند. مقدار معنی‌داری آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ به‌دست‌آمده و نشان می‌دهد ماتریس همبستگی

تصادفی نیست و روابط میان متغیرها معنادار است. در نتیجه، داده‌های پژوهش برای استخراج عوامل پنهان و انجام تحلیل عاملی مناسب و قابل‌اعتماد تشخیص داده می‌شوند.

جدول ۵. آزمون بارتلت و KM

آماره KMO	آماره بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۰/۷۴۱	۱۸۴۷/۹۵۶	۲۱۰	۰/۰۰۰

در جدول (۶)، نشان می‌دهد که پایایی ترکیبی تمامی متغیرها بالاتر از ۰/۷۰ و میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) نیز بیش از ۰/۵۰ است که نشان‌دهنده پایایی و روایی مناسب مدل می‌باشد. همچنین بیشتر گویه‌ها دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۵۰ هستند. بااین‌حال، سه گویه (شماره‌های ۳، ۷ و ۲۰) به دلیل بار عاملی پایین‌تر از ۰/۵۰ باید حذف شوند تا دقت مدل افزایش یابد و تحلیل عاملی مجدداً انجام گیرد.

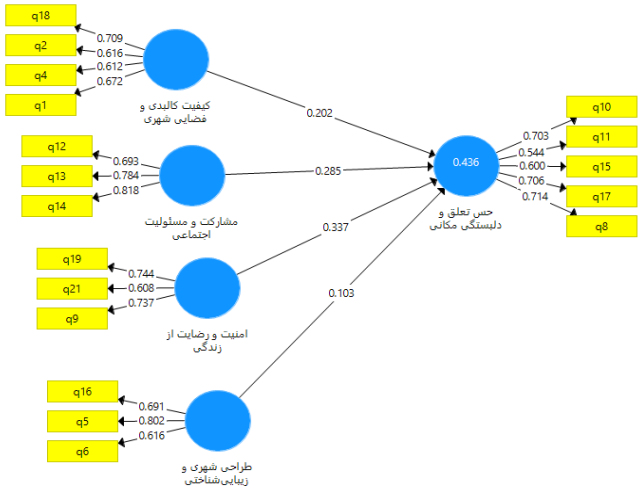
جدول ۶. بررسی وضعیت بارهای عاملی گویه‌ها

مضمون اصلی	گویه	پایایی ترکیبی	AVE	بار عاملی‌ها	وضعیت بار عاملی‌ها
کیفیت کالبدی و فضایی شهری	۱	۰/۷۴۱	۰/۵۷۴	۰/۵۷۷	قابل‌قبول
	۲			۰/۵۸۰	قابل‌قبول
	۳			۰/۴۶۸	غیرقابل‌قبول
	۴			۰/۶۲۱	قابل‌قبول
	۷			۰/۳۵۲	غیرقابل‌قبول
	۱۸			۰/۶۲۹	قابل‌قبول
	۲۰			۰/۴۶۸	غیرقابل‌قبول
حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۸	۰/۷۳۲	۰/۵۵۷	۰/۷۰۲	قابل‌قبول
	۱۰			۰/۵۳۵	قابل‌قبول
	۱۱			۰/۶۰۳	قابل‌قبول
	۱۵			۰/۷۱۰	قابل‌قبول
	۱۷			۰/۷۱۵	قابل‌قبول
مشارکت و مسئولیت اجتماعی	۱۲	۰/۷۹۱	۰/۵۹۹	۰/۶۹۱	قابل‌قبول
	۱۳			۰/۷۸۶	قابل‌قبول
	۱۴			۰/۸۱۹	قابل‌قبول
امنیت و رضایت از زندگی	۹	۰/۸۴۱	۰/۵۸۶	۰/۷۳۶	قابل‌قبول
	۱۹			۰/۶۰۹	قابل‌قبول
	۲۱			۰/۷۴۴	قابل‌قبول
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی	۵	۰/۷۸۷	۰/۵۵۳	۰/۶۱۷	قابل‌قبول
	۶			۰/۸۰۳	قابل‌قبول
	۱۶			۰/۶۹۰	قابل‌قبول

در جدول (۷)، نتایج تحلیل عاملی پس از حذف گویه‌های ۳، ۷ و ۲۰ ارائه‌شده است. پس‌ازاین اصلاح، تمامی بارهای عاملی بیش از ۰/۵۰بوده و مقادیر پایایی ترکیبی (CR) نیز برای همه متغیرها بالاتر از ۰/۷۰ و میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) بیش از ۰/۵۰گزارش‌شده است. این نتایج بیانگر روایی و پایایی مناسب مدل و کفایت داده‌ها برای انجام تحلیل‌های بعدی است.

جدول ۷. بررسی وضعیت بارهای عاملی پس از حذف گویه‌ها

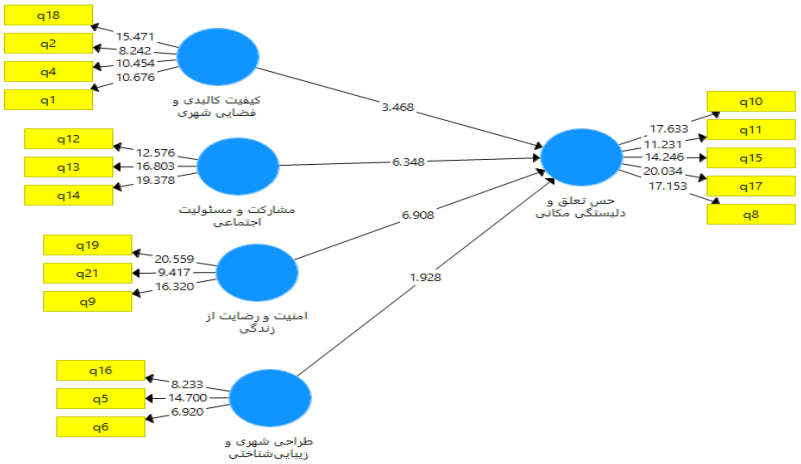
مضمون اصلی	گویه	پایایی ترکیبی	AVE	بار عاملی‌ها	وضعیت بار عاملی‌ها
کیفیت کالبدی و فضایی شهری	۱	۰/۸۵۴	۰/۵۹۸	۰/۶۷۲	قابل‌قبول
	۲			۰/۶۱۶	قابل‌قبول
	۴			۰/۶۱۲	قابل‌قبول
	۱۸			۰/۷۰۹	قابل‌قبول
حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۸	۰/۷۸۷	۰/۵۷۷	۰/۷۱۴	قابل‌قبول
	۱۰			۰/۷۰۳	قابل‌قبول
	۱۱			۰/۵۴۴	قابل‌قبول
	۱۵			۰/۶۰۰	قابل‌قبول
	۱۷			۰/۷۰۶	قابل‌قبول
مشارکت و مسئولیت اجتماعی	۱۲	۰/۸۲۵	۰/۶۰۱	۰/۶۹۳	قابل‌قبول
	۱۳			۰/۷۸۴	قابل‌قبول
	۱۴			۰/۸۱۸	قابل‌قبول
امنیت و رضایت از زندگی	۹	۰/۸۲۵	۰/۶۱۰	۰/۷۳۷	قابل‌قبول
	۱۹			۰/۷۴۴	قابل‌قبول
	۲۱			۰/۶۰۸	قابل‌قبول
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی	۵	۰/۷۹۹	۰/۵۶۴	۰/۸۰۲	قابل‌قبول
	۶			۰/۶۱۶	قابل‌قبول
	۱۶			۰/۶۹۱	قابل‌قبول

شکل ۳. ضریب استاندارد و بارهای عاملی مدل مفهومی پژوهش (یافته‌های پژوهش)

تحلیل استنباطی پژوهش

در این بخش، با بهره‌گیری از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) به بررسی تحلیل مسیر و ضرایب معناداری فرضیه‌های پژوهش پرداخته‌شده است. ازآنجاکه توزیع متغیرهای پژوهش نرمال نبوده و روش PLS نسبت به نرمال بودن داده‌ها غیر حساس است، این نرم‌افزار به‌عنوان ابزار مناسب تحلیل انتخاب‌شده است. نتایج به‌صورت گرافیکی در شکل (۴) ارائه‌شده‌اند که شامل ضرایب استاندارد مسیرها و مقادیر معناداری (t-value) برای هر رابطه در مدل پژوهش می‌باشد. این تحلیل امکان ارزیابی روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته را به‌صورت دقیق و معتبر فراهم می‌سازد.

شکل ۴. ضریب استاندارد و ضریب معنی‌داری مدل مفهومی پژوهش (یافته‌های پژوهش)

در جدول (۸)، مقادیر پایایی مرکب بین ۰/۷۴ تا ۰/۸۱قرار دارد که همگی بالاتر از آستانه ۰/۷۰ بوده و پایایی درونی مناسب سازه‌ها را تأیید می‌کند. همچنین مقدار AVE برای تمام متغیرها بیش از ۰/۵۰ گزارش‌شده و نشان‌دهنده روایی همگرای مناسب است. علاوه بر این، بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴۰بیانگر مقبولیت شاخص‌ها در مدل اکتشافی و انسجام کافی سازه‌ها برای تحلیل روابط ساختاری و بررسی اثر آن‌ها بر حس تعلق مکانی شهروندان است.

جدول۸. خروجی تحلیل مسیر بین متغیرهای پژوهش و حس تعلق مکانی شهروندان

متغیرها	پایایی مرکب میانگین	میانگین واریانس استخراج‌شده	بارهای عاملی
کیفیت کالبدی و فضایی شهری	۰/۷۴	۰/۵۶۲	بیشتر از ۰/۴ و قابل‌قبول
حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۷۹	۰/۵۳۲	بیشتر از ۰/۴ و قابل‌قبول
مشارکت و مسئولیت اجتماعی	۰/۷۴۸	۰/۵	بیشتر از ۰/۴ و قابل‌قبول
امنیت و رضایت از زندگی	۰/۸۱	۰/۵۸۸	بیشتر از ۰/۴ و قابل‌قبول
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی	۰/۷۴۸	۰/۵۱۰	بیشتر از ۰/۴ و قابل‌قبول

جدول (۹) نتایج تحلیل مسیر بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته حس تعلق و دل‌بستگی مکانی را نمایش می‌دهد. بر اساس خروجی‌ها سه مسیر دارای ضریب معنادار و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ بوده‌اند و بنابراین فرضیه‌های مربوط به آن‌ها تأیید می‌شوند: امنیت و رضایت از زندگی با ضریب مسیر ۰/۳۳۷ و مقدار t برابر ۶/۹۱۸ مشارکت و مسئولیت اجتماعی با ضریب ۰/۲۸۵ و مقدار t برابر ۶/۲۰۸ و کیفیت کالبدی و فضایی شهری با ضریب ۰/۲۰۲ و مقدار t برابر ۳/۳۳۴. اما مسیر طراحی شهری و زیبایی‌شناختی به حس تعلق و دل‌بستگی مکانی با سطح معنی‌داری ۰/۰۵۵ و مقدار t برابر ۱/۹۲۱، از آستانه لازم برای معناداری آماری (P<۰/۰۵) عبور نکرده و فرضیه مربوط به آن رد شده است. این نتایج نشان می‌دهد که امنیت، مشارکت اجتماعی و کیفیت محیط کالبدی نقش معناداری در تقویت حس تعلق شهروندان دارند، درحالی‌که زیبایی‌شناسی شهری به‌تنهایی تأثیر مستقیمی نشان نداده است.

جدول ۹. نتایج آزمون تأثیر متغیرهای مستقل پژوهش بر حس تعلق مکانی

مسیر	ضریب مسیر	مقدار t	سطح معنی‌داری	وضعیت فرضیه
امنیت و رضایت از زندگی -> حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۳۳۷	۶/۹۱۸	۰/۰۰۱	تأیید
طراحی شهری و زیبایی‌شناختی -> حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۱۰۳	۱/۹۲۱	۰/۰۵۵	رد
مشارکت و مسئولیت اجتماعی -> حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۲۸۵	۶/۲۰۸	۰/۰۰۱	تأیید
کیفیت کالبدی و فضایی شهری -> حس تعلق و دل‌بستگی مکانی	۰/۲۰۲	۳/۳۳۴	۰/۰۰۱	تأیید

در جدول (۱۰)، شاخص‌های برازش کلی مدل مفهومی پژوهش ارائه‌شده‌اند. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده مقدار اندازه اثر کل مدل برابر با ۰/۴۳۶ است که اگرچه کمتر از مقدار مرجع ۰/۵۰ می‌باشد، اما همچنان نشان‌دهنده تأثیر متوسط متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته حس تعلق مکانی است. همچنین، مقدار معیار Q^2 (پیش‌بینی پذیری) برابر با ۰/۱۶۵ به‌دست‌آمده که بزرگ‌تر از صفر است و این نشان‌دهنده توان پیش‌بینی مناسب مدل است. معیار GoF (شاخص برازش کلی مدل) نیز برابر با ۰/۲۷۸ می‌باشد. با توجه به اینکه این مقدار به آستانه ۰/۳۵ نزدیک است، برازش مدل در سطح قابل‌قبول ارزیابی می‌شود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که مدل مفهومی پژوهش از برازش مناسبی برخوردار بوده و از لحاظ آماری قابل اتکا است.

جدول ۱۰. برازش کلی مدل مفهومی پژوهش

اندازه اثر	معیار Q	معیار GoF
۰/۴۳۶	۰/۱۶۵	۰/۲۷۸

بحث

پژوهش حاضر با هدف تحلیل ابعاد مؤثر بر «حس تعلق و دل‌بستگی مکانی» ساکنان محلات پانزده‌گانه شهر ایذه طراحی و اجرا شد. اهمیت این مطالعه در پیوند نظری و کاربردی میان حوزه‌های شهرسازی، روان‌شناسی محیطی و جغرافیای انسانی نهفته است، چرا که تعلق به مکان به‌عنوان شاخصی بنیادی برای کیفیت زندگی شهری، هویت مکانی و سرمایه اجتماعی مطرح می‌شود و ریشه در تعاملات زیسته و پیوندهای عاطفی شهروندان با محیط خود دارد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۸؛ رحمانی و پورجعفر، ۱۳۹۵). بااین‌وجود، شهرهای میانی و نیمه توسعه‌یافته مانند ایذه به دلیل ویژگی‌های خاص کالبدی، اجتماعی و اقتصادی، دارای پویایی‌های متفاوتی در شکل‌گیری دل‌بستگی مکانی هستند که کمتر به‌طور جامع موردتوجه قرارگرفته‌اند. بنابراین، شناسایی عوامل مؤثر بر حس تعلق می‌تواند زمینه‌ساز برنامه‌ریزی‌های راهبردی و سیاست‌گذاری‌های توسعه پایدار شهری در این بسترها باشد.

مدل مفهومی پژوهش بر پایه پنج سازه اصلی طراحی شد: کیفیت کالبدی و فضایی شهری، طراحی شهری و زیبایی‌شناختی، مشارکت و مسئولیت اجتماعی، امنیت و رضایت از زندگی و حس تعلق و دل‌بستگی مکانی به‌عنوان متغیر وابسته. روایی و پایایی ابزار اندازه‌گیری از طریق شاخص‌های آماریKMO، آزمون بارتلت، پایایی ترکیبی (CR) و میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) تأیید شد که نشان‌دهنده کفایت نمونه و انسجام درونی مطلوب سازه‌ها بود. این نتایج هم‌راستا با نظریه «محیط‌های پاسخده» بنتلی و همکاران (۱۹۸۵) است که ویژگی‌هایی نظیر دسترسی‌پذیری، تنوع، خوانایی، امنیت، انعطاف‌پذیری و انتخاب پذیری را برای افزایش حس تعلق مکانی ضروری می‌داند. نتایج نشان داد که سه سازه «امنیت و رضایت از زندگی»، «مشارکت و مسئولیت اجتماعی» و «کیفیت کالبدی و فضایی شهری» تأثیر مثبت و معناداری بر حس تعلق دارند. در این میان، امنیت با ضریب مسیر ۰/۳۳۷ و t برابر ۶/۹۱۸، قوی‌ترین تأثیر را داشت که این امر اهمیت فراهم آوردن محیطی امن و آرامش‌بخش برای تثبیت پیوند عاطفی با مکان را برجسته می‌کند.

این یافته با نظریه‌های روان‌شناسی محیطی که امنیت را پیش‌نیاز تعلق می‌دانند، تطابق دارد (سرایی و همکاران، ۱۳۹۵). مشارکت و مسئولیت اجتماعی نیز با ضریب ۰/۲۸۵ و t برابر ۶/۲۰۸ به‌عنوان دومین عامل مهم شناسایی شد و نقش مشارکت فعال شهروندان در افزایش سرمایه اجتماعی و انسجام اجتماعی را تأیید کرد، که با مطالعات Putnam (۲۰۰۰) درباره اهمیت سرمایه اجتماعی همخوانی دارد. کیفیت کالبدی و فضایی شهری با ضریب ۰/۲۰۲ و t معنادار ۳/۳۳۴ نیز بهبود تجربه زیسته و تسهیل تعاملات اجتماعی را موجب شده و بر تقویت دل‌بستگی مکانی تأثیرگذار بود. در مقابل، متغیر «طراحی شهری و زیبایی‌شناختی» با ضریب مسیر ۰/۱۰۳ و t برابر ۱/۹۲۱ فاقد تأثیر مستقیم معنادار بود، اگرچه در تحلیل‌های توصیفی بیشترین امتیاز را کسب کرده بود. این نتیجه نشان می‌دهد که زیبایی محیط به‌تنهایی قادر به تقویت حس تعلق نیست و نیازمند تعامل با ابعاد اجتماعی و روانی مانند امنیت و مشارکت است تا بتواند اثرات عاطفی و اجتماعی خود را نشان دهد، که این یافته با پژوهش‌های پیشین (ملکی و همکاران، ۱۳۹۲؛ وارثی و قنبری، ۱۳۹۱) که نقش غیرمستقیم زیبایی‌شناسی را برجسته کرده‌اند، هم‌راستا است. شاخص‌های برازش مدل در محدوده قابل‌قبول قرار داشتند (R^2=۰/۴۳۶) که نشان‌دهنده تبیین ۴۳/۶ درصد از واریانس حس تعلق بود. همچنین تفاوت معناداری بین ادراک زنان و مردان مشاهده شد؛ زنان در کیفیت کالبدی و زیبایی محیط امتیاز بالاتری داشتند، درحالی‌که مردان در مشارکت اجتماعی، امنیت و حس تعلق امتیاز بیشتری کسب کردند. این تفاوت‌ها ناشی از نقش‌های جنسیتی، فرهنگ و الگوهای رفتاری است و ضرورت رویکردهای جنسیتی در برنامه‌ریزی شهری را یادآور می‌شود. علاوه بر این، تحلیل همبستگی‌ها روابط معنی‌داری میان کیفیت کالبدی و زیبایی‌شناسی (۰/۶۱۰) و امنیت و حس تعلق (۰/۵۱۷) را نشان داد که بیانگر تأثیر متقابل ابعاد کالبدی و اجتماعی بر تجربه محیطی است. با توجه به این نتایج، برنامه‌ریزی شهری باید رویکردی تلفیقی داشته باشد که جنبه‌های زیبایی، عملکرد، امنیت و تعاملات اجتماعی را به‌طور هم‌زمان مدنظر قرار دهد تا محیط‌های شهری هم زیبا، کارآمد و هم تقویت‌کننده پیوندهای اجتماعی و کیفیت زندگی باشند.

نتیجه‌گیری

در مجموع، پژوهش تأکید می‌کند که حس تعلق به مکان پدیده‌ای چندبعدی است که از تعامل عوامل کالبدی، اجتماعی و روان‌شناختی ناشی می‌شود و تمرکز صرف بر زیبایی محیط بدون توجه به بسترهای امنیتی و مشارکتی منجر به تعلق پذیری شکننده و ناپایدار می‌شود، به‌ویژه در سطح محله‌ای که تجربه روزمره ساکنان رخ می‌دهد. امنیت، مشارکت اجتماعی و کیفیت فضایی سه ستون اصلی دل‌بستگی پایدار به مکان هستند که باید در سیاست‌ها و برنامه‌های شهری موردتوجه ویژه قرار گیرند. بر این اساس، مدیریت شهری و برنامه ریزان باید رویکردی جامع و چند سطحی را اتخاذ کنند که علاوه بر بهبود مؤلفه‌های کالبدی، ابعاد روانی، اجتماعی و فرهنگی محیط را نیز تقویت نماید. تحقق این اهداف مستلزم همکاری بین بخشی میان نهادهای شهری، سازمان‌های مردم‌نهاد و مشارکت فعال ساکنان است. همچنین لازم است سیاست‌ها و برنامه‌ها به تفاوت‌های جنسیتی و فرهنگی پاسخگو باشند. در نهایت، توصیه می‌شود تحقیقات آتی با بهره‌گیری از مدل‌های علّی پیچیده‌تر و تلفیق روش‌های کمی و کیفی، مانند مصاحبه‌های عمیق، مطالعه موردی و مشاهده مشارکتی، به بررسی عمیق‌تر فرآیندهای شکل‌گیری دل‌بستگی مکانی بپردازند. همچنین پژوهش در شهرها و محلات با ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی و کالبدی متنوع می‌تواند به تعمیم یافته‌ها و توسعه نظریه تعلق مکانی کمک کند. این رویکردها می‌توانند شکاف‌های موجود در ادبیات موضوع را پرکرده و راهکارهای کاربردی به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی شهری و پایداری اجتماعی ارائه نمایند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند هیچ‌گونه تضاد منافعی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه‌کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که در ارزیابی کیفیت مقاله نقش داشتند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

اشنویی، امیر؛ سرایی، محمدحسین و روستا، مجتبی. (۱۳۹۵). ارزیابی شاخص‌های تعلق مکانی ساکنان بافت قدیم شهر کاشان. *مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، ۲۷(۲)، ۱۷-۳۴. https://doi.org/10.22108/gep.2016.21813

امرایی، مهتاب؛ حیدری، محمدتقی؛ افشارنیا، اعظم و ملکی صدقی، محمد. (۱۴۰۴). واکاوی شاخص‌های پایداری محلات با تأکید بر دیدگاه ساکنین مطالعه موردی: محله اعتمادیه در زنجان. *مجله شهر پایدار*، ۸(۲)، ۴۹-۶۴. https://doi.org/10.22034/jsc.2025.481415.1810

بمانیان، محمدرضا؛ قدس، حسین و مرادی‌نسب، حسین. (۱۳۹۸). واکاوی تأثیر تصورات شناختی مخاطبان بر خوانایی محیط (شهر تهران، خیابان ستارخان، فلکه اول تا فلکه دوم صادقیه). *فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۱۴(۲)، ۶۷-۸۴. https://doi.org/10.30473/grup.2020.44243.2276

بنتلی، ای‌ین. (۱۳۸۵). *محیط‌های پاسخده*. (مصطفی بهزادفر، مترجم). چاپ دوم، تهران: مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت.

جلیلی، محمد؛ عینی‌فر، علیرضا و طلیسچی، غلامرضا. (۱۳۹۲). فضای باز مجموعه‌های مسکونی و پاسخ‌دهی محیطی: مطالعه تطبیقی سه مجموعه مسکونی در شهر همدان. *نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی*، ۱۸(۴)، ۵۷-۶۸. https://doi.org/10.22059/jfaup.2013.51682

حبیب، فرح؛ کریمی، نرگس و اعتصام، ایرج. (۱۴۰۰). نقش نشانه‌های فضاهای شهری در ارتقاء حس تعلق به مکان مطالعه موردی: محلات شهر زنجان. *فصلنامه شهر پایدار*، ۴(۲)، ۵۷-۷۲. https://doi.org/10.22034/jsc.2021.269967.1401

حبیبی، داود؛ حبیبی، دیانا؛ کسالایی، افسانه؛ گرجی‌پور، فاطمه و توکلی، مهرداد. (۱۳۹۷). تبیین حس تعلق به مکان و هویت در فضاهای شهری با تأکید بر بازارهای سنتی. *معماری شناسی*، ۱(۳)، ۱-۸.

رحمانی، جواد و پورجعفر، محمدرضا. (۱۳۹۵). تحلیل و بررسی شاخص‌های مؤثر در هویت محله (نمونه موردی: محله مسگرهای شهر زنجان). *معماری و شهرسازی پایدار*، ۴(۱)، ۱۹-۳۰. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.25886274.1395.4.1.2.9

رنجبر، احسان و رئیس اسماعیلی، فاطمه. (۱۳۸۹). سنجش کیفیت پیاده راه‌های شهری در ایران نمونه موردی: پیاده راه صف (سپهسالار) تهران. نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۲(۴۲)، ۸۳-۹۳. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286020.1389.2.42.8.7

عامری سیاهویی، حمیدرضا؛ احمدی سرخونی، فاطمه و سایبانی، بنفشه. (۱۳۹۶). بررسی عملکرد نشانه‌های شهری بر درک مردم از محیط شهری مطالعه موردی: شهر بندرعباس. *کنفرانس پژوهش‌های معماری و شهرسازی اسلامی و تاریخی ایران*.

غلامی، محمد و حیاتی، عقیل. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر هویت کالبدی بر انسجام اجتماعی مطالعه موردی؛ محله اوین شهر تهران. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۳(۳۰)، ۱۳۱–۱۵۰.

قاضی میر سعید، سید مجتبی؛ خانجانی، مبینا؛ کرکه‌آبادی، فاطمه و نجار، الناز. (۱۴۰۴). مطالعه تطبیقی محلات شهری با رویکرد نوشهرسازی، موردمطالعه: محله پاچنار. گل شهر و مدیران شهر سمنان، *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۶(۲)، ۲۲۹–۱۹۸.

قربانی، رسول و جام‌کسری، محمد. (۱۳۸۹). جنبش پیاده گستری، رویکردی نو در احیاء مراکز شهری؛ موردمطالعه پیاده راه تربیت تبریز. *مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای*، ۲(۶)، ۵۵–۷۲.

قره‌بگلو، مینو؛ نژاد ابراهیمی، احد و جاویدمهر، ملیحه. (۱۳۹۶). ارزیابی مراکز شهری مبتنی بر رویکرد پاسخ‌دهی محیطی مطالعه موردی: منطقه مرکزی شهر گنبدکاووس. *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری*، ۷(۲۷)، ۳–۱۶. Doi:10.34785/J011.2018.004

قنبری، محمد و وارثی، حمیدرضا. (۱۳۹۱). بررسی و تحلیل احساس تعلق‌خاطر و خدمات شهری در شهرهای جدید ایران (مطالعه موردی: شهر جدید بینالود). *نشریه جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۱(۲).

کی‌شمس اردوتی، احسان و مودت، الیاس. (۱۴۰۴). مکان‌یابی پارکینگ عمومی در شهر ایذه با استفاده از روش AHP و ماتریس SWOT. *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۶(۳)، ۲۳۴–۲۴۶.

ملکی، محمدرضا؛ پارسا، سپیده؛ وثیق، بهزاد و مرادی، ابراهیم. (۱۳۹۲). بررسی حس تعلق به مکان با توجه به تفاوت‌های جنسیتی (مطالعه موردی: شهر ایلام). *مسکن و محیط روستا*، ۳۳(۱۴۸)، ۹۹–۱۰۸.

ولدبیگی، سیوان و حبیبیان، هما. (۱۳۹۴). تحلیلی بر اصول و قواعد شهرسازی ایرانی – اسلامی با رویکرد زیبایی‌شناسی شهری. *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۱۴(۱۳)، ۴۱–۵۰. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225602.1394.4.13.6.3

یزدانی، محمدحسن؛ علیپور، ابراهیم و محمودی، ایوب. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل هویت محلات شهری با تأکید بر حس تعلق به مکان (موردمطالعه: محلات سیزده‌گانه حاشیه شهر اردبیل). *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۶(۱۴)، ۹–۳۹. https://doi.org/10.22080/ssi.2019.15124.1518

References

Altman, I., & Low, S. M. (1992). Place attachment. In *Place attachment* (pp. 1–12). Springer.

Ameri-Siyahouei, H. R., Ahmadi-Sarkhouni, F., & Saibani, B. (2017). Investigating urban signs' performance on people's perception of the urban environment: Case study of Bandar Abbas. *Conference on Islamic and Historical Architecture and Urban Studies in Iran*. [In Persian]

Ashnoei, A., Saraei, M. H., & Roosta, M. (2016). Evaluation of place attachment indicators among residents of the old fabric of Kashan. *Journal of Geography and Environmental Planning, 27*(2), 17–34. [In Persian]

Bemanian, M. R., Ghods, H., & Moradi-Nasab, H. (2019). Analyzing the effect of cognitive perceptions on environmental legibility: Case study of Tehran, Sattarkhan Street. *Urban Ecology Research Quarterly, 14*(2), 67–84. [In Persian]

Bentley, I. (2006). *Responsive environments* (M. Behzādfar, Trans.). Iran University of Science and Technology Press. (Original work published 1985). [In Persian]

Emraei, M., Heydari, M. T., Afsharnia, A., & Maleki-Sadeghi, M. (2025). Analysis of neighborhood sustainability indicators based on residents' perspectives: Case study of Etemadiyeh neighborhood, Zanjan. *Sustainable City Quarterly, 8*(2), 49–64. [In Persian]

Gershenson, C., Santi, P., & Ratti, C. (2021). Cybernetic cities: Designing and controlling adaptive and robust urban systems. In *Urban systems*.

Ghanbari, M., & Varesi, H. (2012). Analysis of sense of place attachment and urban services in new towns in Iran: Case study of New Town of Binalud. *Journal of Geography and Urban Development, 1*(2). [In Persian]

Gharebaghlou, M., Nejad-Ebrahimi, A., & Javidmehr, M. (2017). Evaluating urban centers based on responsive environment approach: Case study of central area of Gonbad-e Kavus. *Urban Studies Research Quarterly, 7*(27), 3–16. [In Persian]

Ghazi-Mirsaeed, S. M., Khanjani, M., Karkeh-Abadi, F., & Najjar, E. (2025). Comparative study of urban neighborhoods based on New Urbanism approach: Case study of Pachenar neighborhood. *Urban and Regional Sustainable Development Studies, 6*(2), 198–229. [In Persian]

Gholami, M., & Hayati, A. (2013). The effect of physical identity on social cohesion: Case study of Evin neighborhood, Tehran. *Applied Research in Geographical Sciences, 13*(30), 131–150. [In Persian]

Ghorbani, R., & Jam-Kasra, M. (2010). Pedestrianization movement: A new approach in revitalizing urban centers: Case study of Tarbiat pedestrian route, Tabriz. *Urban and Regional Studies and Research, 2*(6), 55–72. [In Persian]

Giuliani, M. V., & Feldman, R. J. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of Environmental Psychology, 13*, 267–274.

Habib, F., Karimi, N., & Etesam, I. (2021). The role of urban spatial signs in enhancing sense of place: Case study of neighborhoods of Zanjan. *Sustainable City Quarterly, 4*(2), 57–72. [In Persian]

Habibi, D., Habibi, D., Kasa'lai, A., Gorjipour, F., & Tavakoli, M. (2018). Explaining place attachment and identity in urban spaces with emphasis on traditional bazaars. *Architecture Studies, 1*(3), 1–8. [In Persian]

Jalili, M., Einifar, A., & Taleshchi, Gh. (2013). Open spaces of residential complexes and environmental responsiveness: A comparative study of three residential complexes in Hamedan. *Fine Arts – Architecture and Urban Planning, 18*(4), 57–68. [In Persian]

Key-Shams-Ardouti, E., & Modat, E. (2025). Locating public parking in Izeh using AHP and SWOT methods. *Urban and Regional Sustainable Development Studies, 6*(3), 234–246. [In Persian]

Maleki, M. R., Parsa, S., Vosough, B., & Moradi, E. (2013). Investigating sense of place attachment based on gender differences: Case study of Ilam city. *Housing and Rural Environment, 33*(148), 99–108. [In Persian]

Manzo, L. C. (2005). For better or worse: Exploring multiple dimensions of place meaning. *Journal of Environmental Psychology, 25*(1), 67–86.

Moussa, R. (2023). A responsive approach for designing shared urban spaces in tourist villages. *Sustainability*.

Oktay, D., Rüstemli, A., & Marans, R. (2009). Neighborhood satisfaction, sense of community, and attachment: Initial findings from Famagusta quality of urban life study. *ITU Journal of the Faculty of Architecture, 6*(1).

Rahmani, J., & Pourjafar, M. R. (2016). Analysis of key indicators influencing neighborhood identity: Case study of Mesgarha neighborhood, Zanjan. *Sustainable Architecture and Urbanism, 4*(1), 19–30. [In Persian]

Ranjbar, E., & Reyis-Esmaeili, F. (2010). Evaluating the quality of urban pedestrian pathways in Iran: Case study of Sef, Tehran. *Fine Arts – Architecture and Urban Planning, 2*(42), 83–93. [In Persian]

Valdbeigi, S., & Habibian, H. (2015). Analysis of principles and rules of Iranian–Islamic urban planning with a focus on urban aesthetics. *Haft-Hesar Environmental Studies, 14*(13), 41–50. [In Persian]

Wang, M., Haworth, J., Chen, H., Liu, Y., & Shi, Z. (2024). Investigating the potential of crowdsourced street-level imagery in understanding the spatiotemporal dynamics of cities: A case study of walkability in Inner London. *Cities, 153*, 105243.

Yazdani, M. H., Alipour, E., & Mahmoudi, E. (2019). Examining neighborhood identity with emphasis on place attachment: Case study of thirteen peripheral neighborhoods of Ardabil. *Sociology of Social Institutions, 6*(14), 9–39. [In Persian]